

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΘ. ΤΟΥΡΑΙΔΗ, δ. Φ.
Λέκτωρ τῆς Λατινικῆς Φιλολογίας
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ο ΠΑΝ ΕΙΣ ΤΑΣ «ΕΛΕΓΕΙΑΣ» ΤΟΥ ΠΡΟΠΕΡΤΙΟΥ
[Propert. III 3, 29-30, 13, 45-46, 17, 33-34]
Αἰσθητικὴ Ἀνάλυσις τῶν χωρίων

Ἄ Ο θεὸς Πάν ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς πλέον προσφιλεῖς μορφὰς τῆς ἀρχαίας μυθολογίας, τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ὑπῆρξε μεγίστη κυρίως εἰς τὸν λογοτεχνικὸν χῶρον, τὸν πεζογραφικὸν καὶ τὸν ποιητικόν, καὶ γίνεται εὐρεία χρῆσις τοῦ ὀνόματος, τῶν ιδιοτήτων τοῦ καὶ ἐν γένει τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν τοῦ γνωρισμάτων τόσο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας ποιητὰς, ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς Λατίνους¹, οἱ ὅποιοι ἔνεκα τοῦ συγκρητισμοῦ τῶν μετὰ τοὺς Ἑλληνας εἰς τὸν χῶρον τῆς θρησκείας, εἶχον τὸν θεὸν Faunus² ἀντίστοιχον τοῦ θεοῦ Πανός, ἔχοντα δηλαδὴ τὰς αὐτὰς ιδιότητες πρὸς τὸν ἑλληνικὸν θεόν, δεδομένου ὅτι καὶ ἔτυμολογικῶς ἡ λέξις Faunus ταυτίζεται πρὸς τὴν λέξιν Pan (Πάν ἀρχ. Πάων). Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀξίζει νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν³ ἡ λέξις Pan κλίνεται συμφώνως πρὸς τὸ τυπικὸν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γραμματικῆς. Ἔχομεν τοὺς ἀκολουθοῦντες τύπους α) Εἰς τὸν ἐνικὸν ἀριθμὸν. Ὀνομαστικὴ Pan, γενικὴ Panos, αἰτιατικὴ Pana, κλητικὴ Pan. β) Εἰς τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν. Ὀνομαστικὴ Panes, γενικὴ Panum, αἰτιατικὴ Panas καὶ Panis. Ὀρισμένοι ἀπὸ τοὺς προαναφερθέντας τύπους ἀπαντοῦν εἰς τοὺς ὑπὸ ἐξέτασιν στίχους τοῦ Προπερτίου, οἱ ὅποιοι περιλαμβάνονται εἰς τὴν παροῦσαν ἀνακοίνωσιν. Δέον νὰ διευκρινισθῇ ὅτι ὁ Π ρ ο π ε ρ τ ι ο ς εἰς τρία σημεῖα ἀντιστοιχῶν τριῶν «Ἐλεγείων», (Elegiae) τοῦ τρίτου βιβλίου ἀναφέρεται εἰς τὸν θεὸν Πάνα ὡς Pan, Pana καὶ Panes ἀντιστοιχῶς (III 3, 30, 13, 45, 17, 34) ἐνῶ εἰς ἓν σημεῖον τῆς δευτέρας «Ἐλεγείας» τοῦ τετάρτου βιβλίου ἀναφέρεται εἰς τὸν θεὸν Faunus (IV 2, 34). Ὡς πρὸς τὴν γραφὴν ὅμως Faunus δὲν συμφωνοῦν οἱ διάφοροι κώδικες, ὡς καὶ οἱ ἐκδόται, (ὡς οἱ Ba r b e r, Butler, Camps, Ellis, Phillimore, R o s s b e r g κ.ἄ.) καὶ μεταφρασταί, (ὡς οἱ L e t o, L u c k, P a g a n e l l i, W a t t s, κ.ἄ.) τοῦ Προπερτίου, ἀντιπροτείνοντες διαφόρους ἄλλας γραφάς, ὡς Fautor, Favor, Faunor, Fabor, Fallax κλπ. δι' ὃ πιστεύω ὅτι, ἐξ αἰτίας τῆς ἰδιοτυπίας τοῦ, τὸ ἐν λόγῳ χωρίον τοῦ Προπερτίου, ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ θεοῦ Faunus, πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης.

* * *

Τὰ ὑπὸ ἐξέτασιν χωρία τοῦ λυρικοῦ ποιητοῦ Σέξτου Αὐρηλίου Προπερτίου (S. Aurelius Propertius), (50 ἢ 48-15 π.Χ.), τὰ ὅποια περιέχονται εἰς τὰς «Ἐλεγείας» τοῦ καὶ ἀναφέρονται εἰς τὸν θεὸν Πάνα ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ μουσικοῦ καὶ τοῦ κυνηγοῦ, εἶναι τὰ ἑξῆς:

---

¹ Ἀνακοίνωσις γενομένη τὴν 19.8.1988 εἰς Λεβίδιον Ἀρκαδίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Γ' Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου τῆς Ἀρκαδικῆς Ἀκαδημίας ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Νομαρχίας Ἀρκαδίας καὶ τοῦ Δήμου Λεβιδίου. Τρίπολις-Λεβίδιον-Ἀρτεμίσιον. 18-24.8.1988.

-1-

Orgia⁴ Musarum et Sileni patris imago
fictilis et calami, Pan Tegeae, tui;
(Propert. III 3, 29-30).

Οί ως ἄνω στίχοι, καθ' ἡμετέραν μετάφρασιν, ἔχουν ὡς ἐξῆς:
«τὰ ὄργια (αἱ ὄργιαστικάι τελεταί) τῶν Μουσῶν καί
τοῦ Πατρὸς Σειληνοῦ ἢ πηλίνη
εἰκῶν (μορφῆ) καὶ τοῦ καλάμου σου (αὐλοῦ),
Πᾶν Τεγεάτη»,

Παρατηροῦμεν⁵ ὅτι εἰς τοὺς ἀνωτέρω στίχους γίνεται μνεῖα ἀπὸ τὸν Προπέρτιον τῶν Μουσῶν, τοῦ ἀρχαίου πατρὸς (προγόνου) Σειληνοῦ, ὡς καὶ τῆς προελεύσεως τοῦ θεοῦ Πανός, φερομένου ὡς ἔλκοντος τὴν καταγωγὴν ἀπὸ τὴν Τεγέαν τῆς Ἀρκαδίας. Τὰ ἀντίστοιχα δὲ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν Μουσῶν, τοῦ Σειληνοῦ καὶ τοῦ Πανός εἶναι τὰ ὄργια (ἔργια), ἢ πηλίνη εἰκῶν καὶ ὁ κάλαμος, ἐννοουμένου τοῦ ἐκ καλάμου κατασκευαζομένου αὐλοῦ, ὡς τοῦ χαρακτηριστικωτέρου μουσικοῦ ὄργανου, τοῦ ταυτιζομένου μὲ τὸν Πᾶνα, ἀπεικονισθέντος τοιοῦτοτρόπως εἰς πλείστας παραστάσεις τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν. Ἡ λέξις κάλαμος, ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω, συνακολουθεῖ τὸν θεὸν Πᾶνα ὡς μουσικὸν ὄργανον κυρίως. Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ κάλαμος ἦτο ὄργανον θηρευτικόν (ἰξόβεργα), χρησιμοποιούμενον διὰ τὴν σύλληψιν τῶν πτηνῶν, καθὼς καὶ ἀλιευτικόν, προσέτι ἐχρησιμοποιεῖτο κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ ὡς γραφίς. Ὁ ἦχος τοῦ αὐλοῦ τοῦ Πανός ἐμελῶδει μετὰ γλυκύτητος εἰς τὰ μελάμφυλλα δάση τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἐδημιούργει μίαν ἐξαισία μυστικοπαθείας ἀτμόσφαιραν.

-2-

et me Pana tibi comitem de rupe vocato,
sive petes calamo praemia, sive cane.
(Propert. III 13, 45-46)

Οί ὡς ἄνω στίχοι, καθ' ἡμετέραν μετάφρασιν, ἔχουν ὡς ἐξῆς:
«καὶ ἐγὼ ὁ Πᾶν (θὰ εἶμαι) εἰς σὲ ἀκόλουθος
(εἰς τὸ κυνήγιον), κληθεὶς ἐκ τοῦ λόφου,
εἴτε ζητεῖς διὰ τοῦ καλάμου (ἰξόβεργας)
λείαν (θηραμάτων, κυνηγίου), εἴτε (ζητεῖς)
διὰ τοῦ κυνός».

Οί στίχοι αὐτοὶ τοῦ Προπερτίου μᾶς παρέχουν μίαν ἀγροτικὴν, θηρευτικὴν εἰκόνα καὶ μᾶς πληροφοροῦν διὰ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἐγένετο τὸ κυνήγιον, εἰς τὸ ὁποῖον βεβαίως δεσπόζουσαν θέσιν εἶχεν ὁ θεὸς Πᾶν. Τὸ κύριον ὄργανον, τὸ ὁποῖον ἀπητεῖτο κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ κυνηγίου, ἀναφέρεται εἰς τὸν δεύτερον στίχον καὶ εἶναι ἡ λέξις κάλαμος, ὑπὸ τὴν ἐννοιαν τῆς ἰξευτικῆς ράβδου (ἰξόβεργας), ἐπὶ τῆς κολλώδους ἐπιφανείας τῆς ὁποίας προσεκολλῶντο οἱ πόδες τοῦ πτερωτοῦ ὀρνιθοθηράματος (plumoso aucupio). (Πρβλ: Propert. IV 2, 34). Βεβαίως ἐδῶ ὁ κάλαμος ἐννοεῖται ὑπὸ τὴν θηρευτικὴν του ἰδιότητα, ἀλλ' ὅμως δὲν παύει νὰ εἶναι καὶ μουσικὸν ὄργανον (αὐλὸς μονίαυλος, δίαυλος, πλαγίαυλος) συνοδευτικὸν τοῦ ἄσματος. Πέραν τῆς ἰξόβεργας τὸ ἄσμα ἔχει μεγαλύτεραν (μεταφορικῶς) ἀποτελεσματικότητα εἰς τὸ κυνήγιον, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Μαρτιάλιος⁶ (π. 40- π. 102 μ.Χ.).

mollia⁷ Dircaeae pulsabunt, cymbala Thebae,
carripedes calamo Panes hiante canent,
(Propert. III 17, 33-34)

Οί ως ἄνω στίχοι, καθ' ἡμετέραν μετάφρασιν, ἔχουν ὡς ἐξῆς:

«αἱ Διρκαῖαι Θῆβαι θὰ ὠθήσουν (πλήξουν) τὰ μαλακὰ (ἡδέως ἤχουντα) κύμβαλα,
καὶ οἱ τραγόποδες Πάνες διὰ τοῦ χάσκοντος (χαίνοντος)
(κοίλου, ἀνοικτοστόμου) αὐλοῦ θὰ ψάλουν».

Τὸ χαρακτηριστικώτερον σημεῖον τῶν ὡς ἄνω στίχων, τὸ ὁποῖον ἐπισπᾶ τὴν προσοχὴν μας εἶναι ὁ γραμματικὸς τύπος Panes (πληθυντικὸς ἀριθμὸς), ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ εἰς τὸν 34ον στίχον. Πέραν τοῦ ἐξωτερικοῦ γνωρίσματος τοῦ θεοῦ Πανὸς ὅτι ἦτο τραγόπους, ἐδῶ παρουσιάζεται ὄχι ὑπὸ ἐνικήν, ἀλλὰ ὑπὸ πληθυντικὴν ὑπόστασιν. Ἐνῶ ὁ θεὸς εἶναι εἰς, ἐδῶ ἔχομεν πολλοὺς, οἱ ὁποῖοι, οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι ἀποτελοῦν χορὸν μετημφισμένων εἰς Πάνας, ὡς ἀκριβῶς ἔχομεν ἀντιστοίχους χοροὺς Σειληνῶν, κλπ. Ὡσαύτως εἰς τοὺς στίχους αὐτοὺς πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν τὴν ποιητικὴν εὐαισθησίαν καὶ ἰκανότητα τοῦ ποιητοῦ νὰ παραθέτη τὰ προσήκοντα ἐπίθετα, ὡς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν προσδιοριζομένων οὐσιαστικῶν, ὡς π.χ. mollia cymbala ἢ tympana (κατ' ἄλλην γραφὴν) καὶ carripedes Panes⁸.

Αἱ Θῆβαι εἰς τοὺς ἀνωτέρω στίχους τοῦ Προπερτίου ἀποκαλοῦνται Διρκαῖαι ἀπὸ τὸν γνωστὸν μῦθον τῆς Ἀντιόπης⁹ καὶ τῆς Δίρκης, τὸν ὁποῖον ἔχουν διαπραγματευθῆ καὶ μνημονεύσει ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Λατίνοι ποιηταί, ὡς ὁ Προπέρτιος¹⁰ ἐν προκειμένῳ, καὶ πεζογράφοι. Εἶναι γνωστὸν ἐκ τοῦ μύθου τὸ τέλος τῆς Δίρκης¹¹, ἡ ὁποία ἐφονεύθη ἀπὸ τοὺς δύο γόνους τῆς Ἀντιόπης, τὸν Ἀμφίωνα καὶ τὸν Ζῆθον, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸν θάνατόν της τὴν ἔρριψαν εἰς μίαν πηγὴν¹², ἡ ὁποία ἐκλήθη Διρκαῖα, ἐξ οὗ καὶ τὸ Διρκαῖον νᾶμα¹³.

* * *

Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων κατέστη σαφὴς ἡ ἐπίδρασις τοῦ Πανὸς ἐπὶ τὴν ποίησιν τοῦ Προπερτίου. Ἡ διαμνημόνευσις τοῦ θεοῦ ὑπὸ τοῦ Λατίνου ποιητοῦ ἀποτελεῖ ἀπτήν ἀπόδειξιν τοῦ γεγονότος αὐτοῦ. Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ λατινικὴ ποίησις δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑστέρει, ὡς πρὸς τὸν τομέα τῶν μυθολογικῶν ἀναφορῶν, συγκρινομένη πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Ἡ παρουσία τοῦ θεοῦ Πανὸς εἰς τὸν Προπέρτιον, ὅπως καὶ εἰς ἄλλους Λατίνους ποιητὰς ἀποτελεῖ ἐπιβεβαίωσιν αὐτῆς τῆς πραγματικότητος.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. Πρβλ: Γ. Ἄ θ. Τ ο υ ρ λ ῖ δ ο υ, ὁ Πάν εἰς τὰς »ᾨδὰς» τοῦ Ὀρατίου. (Hor. Carm. IV 12, 9-12). (Αἰσθητικὴ ἀνάλυσις τοῦ χωρίου), ἐν «Πλάτων», τ. 37, τεύχ. 73/74 (1985) 146-149, ἐνθα ἡ οἰκεία περὶ τὸ θέμα ἐκλογὴ βιβλιογραφίας. Εἰς τὸ ὡς ἄνω χωρίον ἐξαιρεται ὁ Πάν ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ φιλοποιήμενος.

2. Πρβλ: A. E r n o u t - A. M e i l l e t, Dictionnaire Étymologique de la Langue Latine. (Histoire des mots). Paris 1959⁴, σ. 2-21b.

3. Πρβλ: Ἐ. Ἄ. Σ κ ἄ σ σ η, Ἱστορικὴ Γραμματικὴ τῆς Λατινικῆς Γλώσσης. (μετὰ διαγράμματος τῆς Ἱστορίας τῶν Λατινικῶν Γραμματικῶν Ἐρευνῶν). Ἐν Ἀθῆναις 1969, τ. 1ος, σ. 153 καὶ ὑποσ. 426.

4. Πρβλ: H. E. B u t l e r - E. A. B a r b e r, The Elegies of Propertius. Oxford 1933, σ. 82: 29 orgia Heinsius: Ergo O: organa Eldik. - C. L a c h m a n n u s, Sex. Aurelii Propertii Carmina.

Lipsiae 1816, p. 236a: Ergo hic Musarum. — F. A. P a l e y, *Sex. Aurelii Propertii Carmina. The Elegies of Propertius with english notes.* London MDCCCLXXII², σ. 149a: 29 ergo. Lachmann ergo hic Musarum. Müller Orgia mustarum (mystarum μυστῶν). — D. R. S h a c k l e t o n B a i l e y, *Propertiana, Amsterdam 1967²*, σ. 141: 3.3.29 ergo Musarum et Sileni patris imago: orgia Heinsius: organa Eldik: oraque Hetzel: mystarum Unger: In favour of orgia Musarum Richmond cites Aristoph. ran. 356 and A. P. 2. 303. Cf. also Stat. Silu 5.5.3. quae vestra sorores, / orgia, Pieriae, quas incestauimus aras? and Prop. 3.I.4. Some editors prefer organa, an unlikely word in an Augustan poet. — G. R. S m y t h, *Thesaurus criticus ad Sexti Propertii textum, Lugduni Batavorum 1970*, σ. 91:29 Ergo def. Mulvany CR 1891. 433: Orgia, Plectraque, Cerea, Regia Heinsius: Organa van Eldik: Illic (S) nel Hic et Francius: Illis Hoeyff: Et (En) quoque Ayrmann: Ergo hic Lachmann: Circum Keil: Oraque Hetzel 1890: Nympharum Schrader teste Hoeyff. Orgia mystarum (must-Müller) Unger 1850: Organa Nusaei (Nu-)Baehrens.

5. Πρβλ: W. A. C a m p s, *Propertius, Elegies. Book III.* Cambridge 1966, σ. 67: 29.30. — R. H e l m, *Properz. Gedichte. Lateinisch und Deutsch.* Berlin 1965, σ. 262. Erläuterungen 28ff: Becken, ein Standbild des alten Silen und die Flöten gehören zum frohen Fest, wie auch die Flöte dem in Arkadien (Tegea) heimischen Pan eigen ist». — C. L a c h m a n n u s, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 236 a-b-237-a-b.29 ERGO MUSARUM. — M. R o t h s t e i n, *Propertius Sextus, Elegien mit einem Nachwort von R. S t a r k.* Zweiter Teil. Drittes und Viertes Buch. Dritte unveränderte Auflage. Dublin. Zürich 1966³, σσ. 24b-25a-b:29.

6. Πρβλ: W. A. C a m p s, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 119. 46. Μαρτ. XIV, CCXVIII
«non tantum calamis sed cantu fallitur ales,
callida dum tacita crescit harundo manu».

Οἱ ὡς ἄνω στίχοι, καθ' ἡμετέραν μετάφρασιν, ἔχουν ὡς ἐξῆς:

«ὄχι τόσον διὰ τῶν ἰξευτικῶν καλάμων, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἴσματος,
ἐξαπατᾶται τὸ πτηνόν, ἐφ' ὅσον ὁ σιωπηλὸς αὐλὸς λαμβάνει ἐπίδοσιν
(δυνάμειος) (= ἀξιοποιεῖται) δι' ἐμπείρου χειρός».

Δι' ἄλλα σχόλια σχετικῶς μὲ τὸς ὡς ἄνω στίχους πρβλ: C. L a c h m a n n u s, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 286a-b: 46. SIVE PETA. — F. A. P a l e y ἐνθ' ἄνωτ., σ. 182a. — M. R o t h s t e i n, ἐνθ' ἄνωτ. σσ. 114b-115a: 43. Ἐδῶ ἀναφέρει ὁ συγγραφεὺς τὸ γνωστὸν ἐπίγραμμα τοῦ Λεωνίδου τοῦ Ταραντίνου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀναγεγραμμένον εἰς ἐν ἄγαλμα τοῦ θεοῦ Πανός. (A.P. IX 337): Τοῦτο μετέφρασεν εἰς τὸς ἀνωτέρω στίχους ὁ Προπερτίος.

«εὐάγρει, λαγόθηρα, καὶ εἰ πετερινὰ διώκων
ἰξευτῆς ἦκεις τοῦθ' ὑπὸ δισσὸν ὄρος,
κάμῃ τὸν ὕληφρόν ἀπὸ κρημοῖο βόασον
Πᾶνα· συναγρεύσω καὶ κυσὶ καὶ καλάμοις.

7. Πρβλ: D. R. S h a c k l e t o n B a i l e y, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 193: 33 Tmolia Palmer tympana et cymbala (36) inter se mutanda putavit Burman... Thebae balancing Panes in rather odd. — R. S m y t h, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 143.33 Tmolia Palmer 1896/ cymbala Burman, Lachmann/ Thuias Bailey dub.

8. Πρβλ: W. A. C a m p s, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 136:33.34. — C. L a c h m a n n u s, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 305b-306a-b.33. PULSARUNT TYMPANA THEBAE. — M. R o t h s t e i n ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 142b-143a.33. — Σχετικῶς μὲ παραλλήλους στίχους πρὸς τὰς φράσεις mollia tympana καὶ carpedes Panas πρβλ: P. J. E n k, *Sex. Propertii Elegiarum Liber I (Monobiblos) cum prolegomenis, conspectu librorum et commentationum ad IV libros Propertii pertinentium, notis criticis, commentario exegetico. Pars prior. Prolegomena et textum continens.* Lugduni Batavorum MCMXLVI, p. 65: Stat. Ach. I 654/5: tibi mollia gesto I tympana [καὶ] p. 71: Auson. Mos. 172: carpedes agit at cum laeta protertia Panas. Πρόκειται περὶ συγκρητικὸν παραλληλισμὸν στίχων τοῦ Στατίου καὶ τοῦ Αἰσονίου πρὸς τὸς ἀντιστοιχοῦς τοῦ Προπερτίου.

9. Πρβλ: Γ. Ἄ θ. Τ ο υ ρ λ ῖ δ ο υ, Περὶ τὴν «Ἀντιόπην τοῦ Πακουβίου, ἐν «ΕΕΕΜ», 4 (1973) 401-406. — Τ ο ὺ α ὕ τ ο ὺ, Ἡ «Ἀντιόπη» τοῦ Εὐριπίδου καὶ ὁ Πακούβιος. (Τὸ πρόβλημα τῆς μιμήσεως). Ἐν Ἀθήναις 1975. (Passim). — Τοῦ α ὕ τ ο ὺ, Loci classici in M. Pacuvii Antiope (Euripides-Sophocles-Aeschylus). Athenis MCMLXXVI (Passim). — Τοῦ α ὕ τ ο ὺ, Ἐλεγχοῦ τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ I. D' A n n a περὶ τοῦ προτύπου τῆς «Ἀντιόπης» τοῦ Πακουβίου. Ἐν Ἀθήναις 1976 (Passim). — Τοῦ α ὕ τ ο ὺ, Παράδοσις τοῦ περὶ «Ἀντιόπης»

μύθου ἐν τῇ Κλασσικῇ Γραμματείᾳ, ἐν « Ἀντίδωρον Πνευματικόν ». Τιμητικὸς τόμος εἰς τὸν Καθηγητὴν ΓΕΡΑΣΙΜΟΝ Κ Ο Ν Ι Δ Α Ρ Η Ν. Ἀθήναι 1981, σσ. 488-493. Εἰς τὰς ἀνωτέρω μελέτας ἐξαντλεῖται ἢ μέχρι τοῦ 1981 περὶ τὸ θέμα ἑλληνικῆ καὶ διεθνῆς βιβλιογραφία.

10. Πρβλ: Propert. III 15, 1-46.

11. Πρβλ: P. W a g n e r, Mythographi Graeci (Apollodori Bibliotheca). Lipsiae MCMXXVI, 1 (1965²), σ. 119. οἱ δὲ ἀναγνωρισάμενοι τὴν μητέρα, τὸν μὲν Λύκον κτείνουσι. Πρβλ. ὠσαύτως A.P. I 3, 7, ἐν σχέσει πρὸς τὸν θάνατον τῆς Δίρκης.

12. Πρβλ: Ἡ πηγὴ τῆς Δίρκης σήμερον καλεῖται *Πλακιώτισσα*: Πρβλ. Κ. Ἰ. Μερεντί-τ ο υ, Ὁ ἔρωσ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας παρὰ Πινδάρῳ. Ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 61. Τὸ ἐπίθετον *Διρκαῖος* τίθεται ἐπὶ μετωνυμίας, ὡς παρ' Ὁρατίῳ: Hor. Carm. IV 2, 25: *Multa Dircaeum levat aura cysnum*, ἔνθα, ὡς *Διρκαῖος κύκνος* ἐξυπακοῦται ὁ Πίνδαρος. Πρβλ. ὠσαύτως καὶ Verg. Aen. II 24: Stat. Theb. I 138: *caerula quom rubuit Lernaeo sanguine Dirce*.

13. Πρβλ. Αὐτόθι παραθέτομεν σταχυολόγησιν χωρίων τινῶν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς Γραμματείας ἀναφερομένων εἰς τὴν Δίρκην καὶ εἰς τὸ Διρκαῖον νᾶμα γενικῶς ὡς: Αἰσχύλ. ἀπ. 347: *ναρᾶς τε Δίρκης*. Ἐπτά ἐπὶ Θήβ. 273, *Δίρκης τε πηγαῖς*. Ἐπτά ἐπὶ Θήβ. 307, *ὔδωρ τε Διρκαῖον εὐτραφέστατον πωμάτων*. Εὐριπ. Ἡρακλ. 27, *ὡς ἦν πάρος Δίρκης τις ἐνὶ ἡτῶρ Λύκος*. Ἡρακλ. 573, *Δίρκης τε νᾶμα λευκὸν αἶμαχθήσεται*. Ἡρακλ. 784, *Δίρκα θ' ἃ καλλιρρέεθρος*. Ἰφ. Ταύ. 401, *ρέυματα σεμνὰ Δίρκας*. Φοῖν. 102, *Δίρκης τε νᾶμα*. Φοῖν. 131, *τὸν δ' ἐξαιμείβοντ' οὐχ ὄρας Δίρκης ὔδωρ*; Φοῖν. 237-238, *παρὰ μεσόμφαλα γάλα Φοῖ/βου Δίρκαν προλιποῦσα*. Φοῖν. 368, *γυμνάσια θ' οἷσιν ἐνετράφην Δίρκης θ' ὔδωρ*. Φοῖν. 647-648, *Δίρκας χλοηφόρους / καὶ βαθυσπόρους γύας*. Φοῖν. 730, *βαθὺς γέ τοι Διρκαῖος ἀναχωρεῖν πόρος*. Φοῖν. 826, *Δίρκα χλοεροτρόφον ἃ πεδίον*. Φοῖν. 932, *ἐγένετο Δίρκης ναμάτων ἐπίσκοπος*. Φοῖν. 1026-1027, *Διρκαίων ἄποτ' ἐκ τόπων νέους πεδαίρουσ'*. Ἰκέτ. 637, *ἡλωνίσαντο ρέυμα Διρκαῖον πάρα*. Ἰππόλ. 556, *ὃ στόμα Δίρκας*. Βάκχ. 5, *πάρειμι Δίρκης νάματ'*. Ἰσμηνοῦ θ' ὔδωρ. Βάκχ. 520, *πότνι' εὐπάρθενη Δίρκα*. Βάκχ. 530, *σὺ δὲ μ' ὦ μάκαιρα Δίρκα*. Πίνδ. Ὀλ. 10, 85, *τὰ παρ' εὐκλείῃ Δίρκα χρόνῳ μὲν φάνεν*; Πυθ. 9, 88, *Μηδὲ Διρκαίων ὑδάτων*. Ἰσθμ. 1, 29, *ἔρνεσιν χαίτας ρέεθροισι τε Δίρκας*. Ἰσθμ. 6, 74, *πίσω σφε Δίρκας ἀγγὸν ὔδωρ καὶ Ἰσθμ. 8, 19-20, καλλιρῶ / Δίρκα*. Σοφ. Ἀντιγ. 105, *Διρκαίων ὑπὲρ ρέεθρων μολοῦσα*. Ἀντιγ. 844-845, *Ἰὼ Διρκαῖαι κρη/ναι*.

RÉSUMÉ

LE DIEU PAN DANS LES ELEGIES DE PROPERCE

Le dieu grec Pan et le dieu romain Faunus sont cités dans l'oeuvre lyrique de Propertius «Elegiae» «Les Elegies». En examinant le mot Faunus nous trouvons quelques diverses écritures de ce mot. Ces variantes sont conservées dans la tradition manuscrite de Propertius. Selon les passages (Propertius III 3, 29-30 et II 13, 45-46) le dieu Pan est présenté comme un artisan de la musique et de la chasse. Dans le passage (Propertius III 17, 33-34) nous lisons le type grammatical Panes, au pluriel, qui manifeste un chœur de Panes.